

KİTAP TANITIMI

Haldun Narmanlıoğlu (2018). *Vatanını Seven Tıklaşın Sanal Cemaatte Ulusun Tahayyülü*, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

ISBN: 6054979912, 224 sayfa.¹

Haldun Narmanlıoğlu'nun 2018'de yayımlanan *Vatanını Seven Tıklaşın Sanal Cemaatte Ulusun Tahayyülü* başlıklı kitabı büyük ölçüde, yazarın 2013 yılında tamamlanan 'Sanal Cemaatte Ulus ve Ulusçuluk' adlı doktora tezinden oluşmaktadır. Kitap, sanal cemaatler konusunda Türkçe literatürdeki sınırlı sayıda kitaptan birisidir. 2013 yılı itibariyle de bu tez Türkiye'de bu konuda yazılmış ikinci tez olma özelliğini taşımaktadır. Bu konuda Türkiye'de yazılan dört tez bulunmaktadır². Bunların ilki İbrahim Akkaş'ın (2012) 'Sanal Cemaatler' adlı doktora tezi, Haldun Narmanlıoğlu'nun (2013) 'Sanal Cemaatte Ulus ve Ulusçuluk' adlı doktora tezi ve Mehmet Ertuğrul Evyapar'ın (2018) 'Sanal Cemaatler ve Postmodern Kabilecilik: İmam Hatipler Kapatılsın Facebook Grubu Örneği' adlı yüksek lisans tezi. Dolayısıyla yazarın kitabı hem tezler açısından hem de Türkçe telif eserler açısından bu konudaki Türkçe literatürün temel kitaplarından birisi olma özelliğini taşımakta. Bu konuda Türkiye'deki literatür birçok çeviri kitap bölümü veya makale sunsa da, çalışma saha araştırması içermesi bakımından sınırlı sayıdaki eserden birisidir.

Genel olarak bakıldığında, kitapta üslup açısından sade, akıcı ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Akademik olarak tek bir açıdan bakılmamış, bir tarafgirlik gütmeyen karşıt argümanlara da yer verilmiştir. Yazar iyi bir teorik çerçeve ve metinlerarası ilişki kurarak, kendi çalışmasına dayanak oluşturabilecek her noktaya değinmektedir.

Çalışmanın giriş kısmında yazar 'kitle iletişim aygıtları' olarak anılan radyo, televizyon gibi aygıtları 'yığınsal iletim araçları olarak adlandırma yönünde bir tercih yapmıştır (Narmanlıoğlu, 2018: 13). Bu tercih, hem bu aygıtların tek yönlü iletim sürecini vurgularken hem de sonraki bölümlerde 'yeni iletişim teknolojileri'nin karşılıklı etkileşime dayandığı vurgusunu güçlendirmektedir. Yığınsal iletim araçlarının

¹ Bu kitap tanıtım yazısı Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı doktora programı öğrencisi Enis Öztürk tarafından hazırlanmıştır (ozturkenis@hotmail.com).

² Gül Dilek Türk'ün *Sanal Cemaatler ve Türkiye'de Siyasal Kutuplaşma* (2017) adlı yüksek lisans tezi YÖKSİS sisteminde bulunmaktadır, fakat erişime açık değildir.

egemenliğindeki zamanlarda inşa edilmesi kolay olan Anderson'un (2007) kavramsallaştırmasıyla 'hayali cemaatler'i, yeni iletişim teknolojilerinin günyüzüne çıkmaya başladığı zamanlarda bir arada tutmak zorlaşmıştır ve yerine daha küçük cemaatler belirmeye başlamıştır. Yazarın da belirttiği gibi, 'hayal edilmiş bir cemaatin, yeni iletişim araçlarıyla kendisini nasıl yeniden tahayyül ettiği' sorusu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. (Narmanlıoğlu, 2018: 18). Bu noktada yazar meseleyi Howard Rheingold'un (1993) sosyal bilimlere kazandırdığı bir kavram olan 'sanal cemaatler' kavramıyla ele almaktadır. Yazar Tönnies'e atıfla (2005) önceden cemaat halinde sıkı bağlar içerisinde yaşayanların ulus devletle birlikte cemiyet haline gelişinden, fakat bu cemaatlerin farklılıklarının devletler tarafından yok sayılıp, homojen bir hayali cemaat tasavvur edilmesine değinmektedir. Ulus devletlerin zayıflamaya başlamalarından sonra ise bu heterojenliklerin görünür hale geldiğini, Stuart Hall'a (1994) referansla söylenirse 'baskı altında tutulananların geri dönüşü' noktasında da sanal cemaatlerin bu doğrultuda ortaya çıktığından söz etmektedir.

Yazar çalışmanın giriş kısmında son olarak, çalışmanın saha kısmının nasıl ortaya çıktığına değinmektedir. Çalışmanın saha kısmı Türkiye Gençlik Birliği (TGB) adlı oluşumun, Facebook sayfası üzerindeki sanal cemaat örgütlenmesini incelemektedir. Çalışma kapsamında bu sayfanın içerik yöneticisi olan üç kişi ile derinlemesine mülakat ve bu sayfayı sık sık kullanan üyeler arasından iki farklı grupta odak grup çalışmasının yapıldığı belirtilmektedir³.

Çalışmanın ilk bölümü olan 'iletişim ve cemaat' bölümünde, iletişim araçlarının gelişmesiyle cemâat kavramının değişimi incelenmektedir. Yazar burada iletişim literatürüyle sosyoloji literatürünü iyi bir şekilde harmanlayarak ilerlemekte. Kapitalizmin gelişimi ve ulus haline gelme sürecinde matbaa ve diğer 'iletim' araçlarının nasıl rol oynadığından bahsedilmekte. Özellikle matbaanın gelişimi ulusu inşa edecek dilin, kültürün, ortak inanç ve değerlerin yaygınlaşmasını kolaylaştırmıştır. Fakat bu ortak dilin ya değerlerin ve inançların halk içerisinde oluştuğundan ziyade, yukardan inşa edildiğini unutmamak gerekir. Yazarın McLuhan'a atıfla söylediği gibi "halkın kendisi olarak gördüğü şey, yönetici/seçkinin kendisi sanması için gösterdiği tahayyülden başka bir şey değildir" (Narmanlıoğlu, 2018: 23). Dolayısıyla yazarın Tönnies'in (2005) kavramlarını kullanarak cemaatten cemiyete geçiş dediği evre,

³ Çalışmanın yöntem kısmı ve görüşme teknikleri aynı isimli doktora tezinde (Narmanlıoğlu, 2013) daha açık olarak belirtilmiştir.

insanların farklı kimlikler etrafında toplanmaları yerine bir ulusa aidiyetle tanımlanmalarıdır. Bunun da aslında tektipleştirici bir yanının olduğu, ulus devletin gücünü kaybetmeye başlamasıyla ise daha öncesinde ihmal edilen kimliklerin tekrar su yüzüne çıktığından bahsedilmektedir. Bu süreçte yeni cemaatleri oluştuğunu, bu yeni cemaatlerin ise önceki cemaat biçimlerinden farklı olduğu, doğuştan bir aidiyet ile değil, sonradan insanın kendi rızası ile içine girdiği cemaatler olduğunu söylemek mümkündür.

İkinci bölümde ise yazar, yeni medya ile birlikte bu yeni cemaatlerin temsil oranının arttığını, tek yönlü bir iletim yerine karşılıklı ve etkileşimli yeni medya araçlarında bu tarz cemaat oluşumlarının daha fazla temsil edilebileceği üzerinde durmakta. Yazar burada da tek bir bakış açısına takılı kalmadan yeni medya araçları ile ilgili farklı görüş ve düşünceleri hem ‘siber liberal’ yaklaşımları hem de bu araçların ekonomi-politiğiyle ilgilenen, yeni bir özgürlük yaratmayacağını vurgulayan eleştirel düşünceleri bir arada vermektedir (Narmanlıoğlu, 2018: 77).

Bu yeni cemaatlerin çağı, Alain Minc’e göre (1995) ‘yeni ortaçağ’dır. Bu çağ, organize sistemlerin ortadan kalktığı, her türlü merkezin yok olduğu, kararsız dayanışmaların, bulanık bir ortamın egemen olduğu bir çağdır aynı zamanda (Minc, 1995: 8). Bauman da (2017) benzer şekilde günümüzde her şeyin belirsizliğinden, hızla değişebilirliğinden söz ederek, günümüz dünyasını ‘akışkan modernite’ olarak adlandırır. Her şeyin, hızlandığı, göreceleştigi, bireyselleştigi bu çağda yine de insanlar kendilerini güvende hissetmek için bir cemaat açlığı duymaktadırlar. Fakat bu cemaatler eski cemaatlere göre önemli farklılıklar az etmektedir. Bunları ayıran özellikler, en başta daha kırılğan daha geçici ve daha soyut olarak cereyan etmeleridir. Bunun yanında eski tarz cemaatlerin bireyselliği yok eden yapısının yerine, yeni cemaatler insanların kendilerini ifade etme amaçlı iradi katılıma dayanmaktadır. Başka bir fark ise sabit bir mekan yerine, sanal cemaatlerin internet sayesinde her an her yerde olabilesidir. Bu da çok farklı toplumsal kesimden insanın bir araya gelebilmesini imkan tanımaktadır. Bu durum yeni iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte düşünüldüğünde, bu toplulukların bir anlamda dijital bir kamusal alan oluşumunda rol oynayabileceğini düşünmek olasıdır. “İnternetin mümkün kıldığı küresel irtibat, değişik öznel yurttaşlık tanımlamalarına tâbiyet zorunluluğu altındaki insanları farklı bir bağlamda yurttaş haline getirmektedir”. (Narmanlıoğlu, 2018: 98). Edilgen vatandaşlığın yerini, internet çağıyla birlikte demokratik katılımın, dijital yurttaşlığın alabileceğinden

bahsedilmektedir. Fakat burada internetin, bir dijital kamusal alan olabilme potansiyelinde, internetin de gerçek hayatın, sosyal, toplumsal ve iktisadi ilişkilerin bir yansıması olduğunu unutmamak gerekir. İnternet çağına kadar süregelen bir kamusal alan yoksa bunun üzerine internetin bir kamusal alan oluşturabileceğini, demokratikleşme yaratabileceğini söylemek abestir. Yazar bu noktayı Habermas (2003) üzerinden “imtiyazlı özel çıkarların kamuyu istilası” anlamında, kamusal alanda tartışılan meselelerin gerçek bir kamusal alan oluşturmadığını belirtmektedir. Ayrıca Türkiye özelinde modernleşmenin yukardan otoriter ve pozitivist şekilde inşa edildiği bir cumhuriyette kamusal alan oluşabilmesinin zorluğunu vurgulamaktadır. (Narmanlıoğlu, 2018: 104).

Yazar böylelikle yeni medya araçlarının olumlu ve olumsuz niteliklerine değindikten sonra sanal cemaatler konusunu ele almaktadır. Sanal cemaatler “yeterli sayıda kişinin, siber mekânda kişisel ilişki ağları oluşturmak amacıyla yeterli insani hislerle yeterince uzun kamusal tartışmalar yapmasıyla nette ortaya çıkan sosyal toplanmalardır” (Rheingold, 2000 akt. Narmanlıoğlu, 2018: 111). Sanal cemaatleri bir araya getiren şey, ortak bir kimlik, ortak bir amaç olabileceği, bir mesele etrafında sadece vicdanen birleşmiş topluluklar da olabilir. Özellikle 1980 sonrasında kimliklerin görünür hale gelmesiyle de ilişkilidir bu durum. Sanal cemaatler kendi içerisinde aynı amaç etrafında birleşmiş birçok insan bulundursa da bunlar yaşı, cinsiyeti, sınıfı, kültürü açısından çok farklı insanlardan oluşabilmektedir. Sanal cemaatler, eski cemaat biçimlerinden farklı olarak çok çabuk bir araya gelebilirken, yine aynı hızla dağılılabirler. Bireyin kendi iradesine dayanmasından dolayı, birey tek bir cemaatin aksine birçok farklı cemaat içerisinde bulunabilmektedir. Sanal cemaatler eskinin aksine geçici olabilmektedirler. Fakat bu geçicilik sanal cemaatlerin ‘sanal’ olmasından değil Simmel’e (2015) atıfla söylenecek olursa modern hayatın temposundan, ilişkilerin çok hızlı değişebilirliğinden kaynaklanmaktadır. Bauman ise (2017) sanal cemaatleri olmasa da, yeni cemaatleri insanlar için bir sığınak olarak görmektedir. Günümüzde insanlar o kadar bireyselleşmiştir ki artık kendilerini yalnız hissetmemek adına, bir aidiyet hissi yaratmak adına böylesi toplulukları kendileri için güvenli bir liman olarak görebilmektedirler.

Kitabın üçüncü bölümü ‘Sanal Cemaatte Ulusun Tahayyülü’ adlı, yazarın saha araştırmasından oluşmakta. Burada çalışma yapılan grubun neden seçildiği, Facebook gibi bir platformun neden tercih edildiği, görüşmelerin nasıl bir yöntemle yapıldığı gibi

detaylar vurgulanmakta, görüşmelerin ne zaman yapıldığına dair tarihlere ise rastlanmamaktadır.⁴ (Narmanlıoğlu, 2018: 153 vd.). Bu bölümde katılımcıların zihnindeki ulusal kimliğin tarihsel dayanaklarıyla, ulusal kimliğin inşası ile iletişim ortamları arasındaki bağlantıya ve iletişim ortamlarının değişmesiyle ulusal kimliğin internet ortamındaki sunumuna değinilmektedir (Narmanlıoğlu, 2013:133). Yazar çalışmanın saha kısmını sıklıkla ilk iki bölümdeki teorik girizgahına dayandırmakta ve tarafgirlik gütmeyen karşıt argümanlara da yer vermesinin teorik çerçevesini genişletmesinin avantajını kullanmaktadır. Yazar bu teorik çerçevesine dayanarak, yaptığı görüşmelerde üyelerin zihin yapısını deşmeye uğraşmakta, yığınsal iletişim aygıtlarının bir ulus yaratmada nasıl işlev gördüğünü, ulusun üyelerinin zihnine ‘hâkikat’ı nasıl işleyebildiğini ve bunların sosyal medya ortamlarındaki tezâhürlerini göstermektedir. Yarım Kalan Bir Proje: Ulusal Modernlik başlığında da görüldüğü gibi sanal cemaat üyelerinin en çok şikayetçi oldukları konulardan birisi de, “modernleşmenin ve ulusallaşmanın yarım kalmasıdır” (Narmanlıoğlu, 2018: 169). Aslında burada yarım kalanın modernleşme sürecinin kendisinden çok kitleleri içine dahil edememesi söz konusudur. Bunun da internet ortamında görünümü en başta semboller üzerinden yürümektedir ve söz konusu kitleler ‘çağdaş’ olamamakla, gerçekleri görememekle ve cahil olmakla suçlanmaktadır.

Burada önemli bir nokta ise, bahsedilen sanal cemaatin çok çeşitli toplumsal kesimlerden oluşuyor olsa da, kendi içerisinde görüş farklılıklarına çok fazla tolerans göstermiyor olmasıdır. Tabii bu da internetin veya sanal cemaatlerin kendi içinde ne derece bir kamusal alan oluşumuna izin veriyor olmasıyla ilişkilidir. İnternette algoritmaların yarattığı yankı odaları misali (Binark, 2017) ilgili sanal cemaatin facebook grubununun içeriği “yöneticiler tarafından verili bir şekilde sunulmakta, cemaat üyelerinin katılımı söz konusu içeriği beğenme ve yorumlamayla sınırlı kalmaktadır” (Narmanlıoğlu, 2018). İnternetin de gerçek hayatın bir anlamda yansıması olduğu düşünülüğünde, kendi içerisinde görüş farklılıklarına izin vermeyen oluşumlar için internetin iletişimin tek yönlü akışını kırmış olduğunu söylemek mümkünse de, bu etkileşimin halen tartışılmasına izin verilen alanda, kırmızı çizgilerle çizilmiş olduğunu belirtmek gerekir. “Ulusal kültür aidiyetinin yerine sanal cemaatin yurttaşı olan nettaşlardan tıpkı ulusun yurttaşının toplumsal sözleşmeye bağlılığı gibi etik ve politik duruş içerisinde davranması beklenmektedir. (Timisi, 2016: 10). Hatta Mouffe’cu

⁴ Yazarın tez çalışmasında ise (Narmanlıoğlu, 2013) görüşmelerin Şubat 2013’te gerçekleştirildiği bilgisi verilmekte.

anlamda (2015) söylenirse, çoğulcu bir tartışma ve uzlaşma sürecine dayanan bir agonizm yaratmak yerine, düşman kamplara bölünmeyi, biz/onlar ikiliğine dayanan, antagonizmi besleyen, safları sıklaştırmaya yarayan bir işlev gördüğünü, en azından bahsedilen sanal cemaat özelinde söylemek mümkündür.

Son olarak kitabın eksikliklerine değinmek gerekirse, ilk iki bölümde yazar zaman zaman meseleyi Türkiye özeline getirerek, örnekler vermekte fakat bunlar arası bir ilişki kurup kendi saha araştırmasında bir zemin olarak kullanmamaktadır. Çalışmada ara ara görünüp kaybolan Türkiye bağlamları mevcut. Bunların daha düzenli bir izlek takip etmesi, çalışma için yararlı olabilecek bir nokta gibi görünmektedir ki, Türkiye'nin modernleşme tarihi ilgili sanal cemaatin zihin yapısını çözümlmek için çok zengin bir malzeme sunmaktadır. Bir diğer nokta, özellikle ikinci bölümün sonuna doğru yazar çokça tekrara düştüğü söylenebilir. Başka bir eksiklik olarak ise yukarıda da belirtildiği gibi görüşme tarihlerinin belirtilmemesi bazı sorunlara neden olmaktadır. Zira görüşmecilerin ifadelerinin ülkenin politik ortamına göre değişebilirliği söz konusu olabilir. Görüşmelerin tarihinin verilmesi okuyucunun zihninde bu ifadelerin nasıl bir politik dönemde söylendiğiyle ilgili bir fikir verebilir.

KAYNAKLAR

Akkaş, İ. (2012). *Sanal cemaatler*. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Anderson, B. (2007). *Hayali Cemaatler*. (İ. Savaşır, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Bauman Z (2017). *Akışkan Modernite*. (S O Çavuş ,Çev.) İstanbul: Can Yayınları.

- Binark M (2017). *Algoritmaların Yarattığı Yankı Odaları ve Siyasal Katılım Olanığı veya Olanaksızlığı*. Varlık Dergisi, s. 1317 s. (19-23)
- Evyapar, M. E. (2018). *Sanal cemaatler ve postmodern kabilecilik: İmam hatipler kapatılsın facebook grubu örneği*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Habermas J (2003), *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, (çev. Tanıl Bora ve Mithat Sancar), İstanbul: İletişim Yayınları,.
- Hall, S (1994). Kültür, Medya ve İdeolojik Etki. (der) içinde: *Medya, İktidar, İdeoloji*. (Çev. M.Küçük.) Ankara: Ark Yayınevi.
- Marshall, M. (2007). *Gutenberg Galaksisi*. (G. Ç. Güven, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Minc A (1995). *Yeni Ortaçağ*. (M.A Ağaoğulları, Çev.) Ankara:İmge Yayıncılık.
- Mouffe C (2015). *Siyasal Üzerine*. (M. Ratıp, Çev.) İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Narmanlıoğlu, H (2013). *Sanal Cemaatte Ulus ve Ulusçuluk*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı
- Narmanlıoğlu, H. (2018). *Vatanını Seven Tıklasın: Sanal Cemaatte Ulusun Tahayyülü*. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Rheingold H (1993) *The Virtual Community: Finding Connection in a Computerised World*, New York: Perseus Books.
- Simmel, G. (2015). *Modern Kültürde Çatışma*. (U. Ö. Tanıl Bora, Çev.) İstanbul.: İletişim Yayınları.
- Timisi, N. (2016) Önsöz, N Timisi (der) içinde, *Dijital Kavramlar, Olanaklar, Deneyimler* (s. 7-16)
- Tonnies, F. (2005). *Gemeinschaft e Gesellschaft*. A. A. (der) içinde, *Şehir ve Toplum* (s. 185-217). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Türk, G. D. (2017). *Sanal cemaatler ve Türkiye'de siyasal kutuplaşma*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.